

13. Лебедик І. Підготовка майбутніх учителів іноземних мов до професійної самореалізації у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Кіровоград, 2007. 18 с.

14. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. Бим-Бад. М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. 528 с.

15. Петрусенко С. Педагогічні умови професійного становлення молодих учителів у загальноосвітньому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2009. 173 с.

16. Проблеми психолого-педагогічного супроводу підготовки фахівців у вищій школі: матер. всеукр. науково-практ. семінару (22 грудня 2006 р.). Одеса: СМІЛ, 2006. 167 с.

17. Психологический словарь / под. ред. В. Зинченко. М., 1999. 344 с.

18. Психологія особистості: словник-довідник / за ред. П. Горностая, Т. Титаренко. К.: Рута, 2001. 320 с.

19. Федосенко Е. Особенности психологического сопровождения учащихся в учреждениях начального профессионального образования: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.07. СПб., 2007. 220 с.

УДК 37.014.623

МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ВІЛ-ПОЗИТИВНИМИ КЛІЄНТАМИ

Попова Т.С., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

У статті порушується питання впливу мотиваційного чинника на готовність майбутніх соціальних працівників до роботи з ВІЛ-позитивними особами. Наведено результати дослідження рівня вмотивованості студентів, що навчаються за спеціальністю «Соціальна робота», щодо професійної діяльності в означеному напрямі. Здійснено спробу обґрунтування педагогічних умов розвитку мотивації студентів до соціальної роботи з ВІЛ-інфікованими та хворими на СНІД клієнтами.

Ключові слова: професійна мотивація, соціальна робота з ВІЛ-позитивними клієнтами, педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних працівників.

В статье рассматривается вопрос о влиянии мотивационного фактора на готовность студентов – будущих социальных работников к предоставлению социальных услуг клиентам с ВИЧ-положительным статусом. Приводятся результаты исследования уровня их мотивированности относительно будущей профессиональной деятельности в данном направлении. Осуществлена попытка обоснования педагогических условий развития профессиональной мотивации студентов к работе с ВИЧ-инфицированными и больными СПИДом клиентами.

Ключевые слова: профессиональная мотивация, социальная работа с ВИЧ-положительными клиентами, педагогические условия подготовки будущих социальных работников.

Popova T.S. MOTIVATION OF STUDENTS – FUTURE SOCIAL WORKERS TO WORK WITH HIV-POSITIVE CLIENTS

The article considers the influence of the motivational factor on the quality of training students – future social workers to provide social services to clients with an HIV-positive status. The results of the research of the level of their motivation to participate in this future professional activity are given. An attempt was made to justify the pedagogical conditions necessary for the development of student's professional motivation to work with clients who are HIV-positive and have AIDS.

Key words: professional motivation, social work with HIV-positive clients, pedagogical conditions for training future social workers.

Постановка проблеми. Результати аналітичних досліджень останніх років засвідчують тривожний факт невпинного поширення вірусу імунодефіциту людини (далі – ВІЛ) у нашій країні. На жаль, сьогодні Україна залишається однією з європейських країн із найбільш високим показником рівня інфікування ВІЛ та захворювання на СНІД, що становить відповідно 333,3 та

103,3 осіб на 100 тис. населення. Найвищі рівні поширеності ВІЛ-інфекції останнім часом реєструвалися в Одеській (861,8 на 100 тис. населення), Дніпропетровській (827), Миколаївській (755), Херсонській (409,6), Київській (385,8), Чернігівській (383,7) областях та в м. Києві (424,6). Протягом лише одного 2017 р. ці показники зросли більше ніж на 5,5% [3, с. 6].

На боротьбу з епідемією ВІЛ/СНІД у нашій країні спрямована Загальнодержавна цільова соціальна програма протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 рр. Одним з її пріоритетних завдань є активне включення фахівців соціальної сфери в процес надання послуг із профілактики, догляду та підтримки людей, які живуть із ВІЛ [7, с. 1].

Дані обставини зумовлюють необхідність посилення уваги до якості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, запорукою якої є наявність у них високого рівня мотивації до роботи з ВІЛ-позитивними особами.

Педагогічні спостереження дозволяють зазначити, що процес підготовки соціальних працівників до роботи з даною категорією клієнтів побудований сьогодні здебільшого без урахування мотиваційного чинника, а рівень вмотивованості студентів недостатній для ефективного виконання завдань майбутньої професійної діяльності в означеному напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі позитивної мотивації як передумови ефективної професійної діяльності присвячено чимало фундаментальних та теоретико-прикладних досліджень. Останніми роками науковий доробок у цьому напрямі збагачений роботами як закордонних (Г. Бакирова, А. Батаршев, Л. Верещагіна, Т. Гардеева, Є. Ільїн та ін.), так і вітчизняних дослідників (В. Багрій, Н. Берегова, І. Бондарук, О. Гилун, А. Кібанова, М. Кулакова й ін.), в яких питання професійної мотивації розглянуто в межах не лише суто психологічного, а й соціологічного, психолого-педагогічного, соціально-філософського підходів.

Особливості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників загалом і професійної мотивації зокрема висвітлені в глибоких комплексних дослідженнях О. Карпенко, А. Капської, Н. Кривоконь, І. Звереві, С. Архипові й інших дослідників.

Питання соціальної роботи з ВІЛ-позитивними та хворими на СНІД особами висвітлено в численних публікаціях навчального, методичного, освітньо-інформаційного характеру. Заслужують на увагу роботи О. Агаркова, Н. Краснової, В. Петренко, В. Пігіди, Л. Харченко, Я. Юрків. Окремі аспекти профілактики ВІЛ/СНІДу розглядалися в працях вітчизняних науковців та практиків: О. Балакіревої, Б. Ворника, Т. Воронцової, Т. Журавель, Б. Лазоренка, Т. Лях, А. Кальченко й інших.

Водночас проблема формування та розвитку професійної мотивації майбутніх соціальних працівників до роботи з ВІЛ-по-

зитивними клієнтами дотепер не має достатньої теоретичної інтерпретації й емпіричної валідизації та висвітлена недостатньо.

Дані обставини актуалізували необхідність проведення теоретико-прикладного дослідження, спрямованого на виявлення актуального рівня мотивації студентів – майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами, що мають позитивний ВІЛ-статус, та подальший пошук педагогічних умов, що сприятимуть підвищенню означеної мотивації студентів, що навчаються за спеціальністю «Соціальна робота».

Постановка завдання. Мета статті полягає у висвітленні результатів вивчення мотивації студентів, що навчаються за спеціальністю «Соціальна робота», до надання соціальних послуг ВІЛ-позитивним клієнтам і теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов її підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не підлягає запереченню той факт, що професійна мотивація є рушійною силою якісного навчання й основою формування висококваліфікованого фахівця в закладі вищої освіти (далі – ЗВО).

Як стверджують науковці, вона являє собою надто складну та цілісну особистісну властивість людини, яка є не тільки системою ціннісних орієнтацій особистості, а й пошуком сенсу професійної діяльності й ефективної реалізації її шляхів. Т. Гардеева підкреслює, що професійна мотивація – це сукупність процесів та чинників, які відбиваються у свідомості особистості та спонукають її до продуктивної професійної діяльності [6, с. 25].

Мотивація в процесі професійної діяльності може впливати на такі характеристики, як старанність спеціаліста, наполегливість, сумлінність, відповідальність тощо.

Професійна мотивація передбачає наявність у фахівця потреб, знань, зацікавлення й емоцій щодо окремого виду професійних дій, які дозволяють йому свідомо, сумлінно й відповідально виконувати власну роботу, стимулюють його бажання працювати з клієнтами [9; 10; 15].

Проблема розвитку професійної мотивації є надто актуальною щодо всіх професій типу «допомоги», адже всіх їх об'єднує, з одного боку, статус клієнта – об'єкта професійної діяльності, який перебуває в складних життєвих обставинах, з іншого – неадекватно низьке матеріальне забезпечення за виконувану надто важку, відповідальну та ризиковану роботу.

Особливо яскравим прикладом вищезначеного є професійна робота соціально-

го працівника з ВІЛ-інфікованими та хворими на СНІД клієнтами.

Особливості формування та розвитку мотивації до роботи з ВІЛ-позитивними особами в майбутніх соціальних працівників зумовлені, з одного боку, специфічністю самої хвороби, високим рівнем стереотипізації уявлень про неї та наявністю в суспільстві стигматизації даної категорії клієнтів, страхом за власне здоров'я тощо, з іншого – неадекватною системою матеріальної компенсації та значним емоційним напруженням і високою мірою відповідальності [8, с. 131].

Серед чинників, що сприяють стереотипізації людей із ВІЛ-інфекцією, найбільш поширеними є такі: люди асоціюють ВІЛ із поганим зовнішнім виглядом і його кардинальною зміною; уявлення про ВІЛ як хворобу гомосексуалістів та наркоманів; притаманність ВІЛ-інфекції людям із низьким соціальним статусом та низькими моральними цінностями; страх інфікуватися, адже це асоціюється зі смертю; низький рівень культури в суспільстві тощо.

Результати дослідження Аналітичного центру «Соціоконсалтинг» у 2016 р. щодо показників рівня стереотипізації людей, які живуть із ВІЛ-інфекцією (далі – ЛЖВ) з боку соціального оточення показали, що цей рівень становить 43,7%. За результатами дослідження Всеукраїнської благодійної організації «Всеукраїнська мережа людей, які живуть з ВІЛ/СНІД» та Міжнародного альянсу з ВІЛ/СНІД, 56,9% людей із ВІЛ-позитивним статусом оцінюють ставлення українського суспільства до себе як досить негативне. Кожен шостий вважає, що в наш час ставлення українського суспільства до ВІЛ-позитивних є байдужим [1, с. 14].

Соціальна робота з ВІЛ-позитивними особами являє собою діяльність, спрямовану на надання індивідуальної допомоги як самому хворому, так і членам його сім'ї, найближчому оточенню тощо. До основних напрямів роботи фахівця із соціальної роботи щодо ВІЛ-позитивних осіб належать:

- організація догляду, медико-соціального патронаж і паліативна допомога;
- надання психологічної допомоги сім'ям та найближчому оточенню; організація сімейного консультування та психокорекції;
- надання інформації клієнтам стосовно їхніх прав на медичну та соціальну допомогу; надання інформації щодо виплат та різних видів соціальної допомоги загалом; надання інформації клієнтам про наявні пільги та грошові допомоги; допомога в отриманні пенсій;
- підготовка до відвідування груп взаємодопомоги;

– сприяння реалізації соціально-правового захисту в частині надання соціальних послуг і збереження здоров'я;

– представлення інтересів осіб, які потребують медико-соціальної допомоги, в органах державної влади та місцевого самоврядування;

– сприяння в попередженні небезпечних дій та ситуацій;

– допомога в оформленні опіки та піклування;

– допомога й участь в організації та проведенні гігієнічно-соціального моніторингу;

– участь в організації та створенні реабілітаційної, соціальної та побутової інфраструктури для категорій осіб, які опинилися у важких життєвих обставинах;

– забезпечення доступу клієнтів до необхідної та важливої інформації з питань стану їхнього здоров'я;

– допомога у вирішенні житлових та соціально-побутових проблем;

– організація та проведення комунікативних тренінгів, тренінгів із набуття соціальних навичок та ін. [15, с. 34–36].

Водночас використовуються такі її форми та методи, як: інформування, консультування, пряма натуральна й фінансова допомога, догляд і обслуговування, патронаж, психологічна підтримка тощо.

У процесі виконання цих обов'язків соціальний працівник потрапляє в постійні стресові ситуації, зумовлені проникненням у суть соціальних проблем клієнта, особистою незахищеністю, іншими морально-психологічними чинниками. Ці чинники негативно позначаються на психічному здоров'ї соціального працівника, який стає під час такої взаємодії своєрідним емоційним донором.

Щоб соціальна робота за всіма означеними напрямками здійснювалася якісно, одного лише співчуття людині з ВІЛ-позитивним статусом та наявності певних теоретичних знань буде замало. Необхідна насамперед глибока професійна мотивація.

Соціальна робота із клієнтами, що страждають на ВІЛ/СНІД, достатньо складна не лише з погляду високого психоемоційного напруження, а й через потенційну небезпеку ризику інфікування. Цей факт разом із неадекватно низьким матеріальним забезпеченням стає вагомим чинником професійної демотивації та зумовлює небажання і пряму відмову майбутніх соціальних працівників працювати з даною категорією клієнтів [12, с. 9]. За даними проведеного дослідження, основними суб'єктивними чинниками демотивації соціального працівника щодо роботи з ВІЛ-позитивними клієнтами є когнітивні,

поведінкові, афективно-мотиваційні й інші стереотипи.

Саме тому формування та розвиток професійної мотивації, достатньої для зміни ставлення студентів до майбутнього об'єкта діяльності, – завдання закладу вищої освіти, що готує фахівців із соціальної роботи.

За даними дослідження, проведеного Міжнародним альянсом із ВІЛ/СНІД, в Україні найбільш поширеними причинами плинності кадрів у громадських організаціях та державних медичних установах, що надають послуги зазначеній категорії громадян, були: низький рівень оплати праці (26% керівників і 18% співробітників), належність більшості працівників до цільових груп та негативні наслідки, пов'язані із цим (15% і 13%), емоційне вигорання (14% і 15%). Усіма категоріями респондентів, що працюють у закладах охорони здоров'я з контингентом ЛЖВ та груп ризику, були зазначені такі чинники демотивації, як: низька заробітна плата, професійне вигорання, велике робоче навантаження, часта робота з великим обсягом документації, наявністю професійного ризику інфікування тощо [14, с. 16].

Наявність означених чинників стає серйозною перепорою в процесі професіоналізації студентів – майбутніх соціальних працівників, зокрема щодо підготовки їх до роботи з такою складною категорією клієнтів, як ВІЛ-позитивні особи, та потребує створення особливих педагогічних умов для розвитку системи їхньої мотивації.

Таке педагогічне середовище може бути побудоване лише за умови чіткого обґрунтування критеріїв, показників і рівнів мотивації майбутніх соціальних працівників щодо роботи з ВІЛ-позитивними особами.

Теоретичний аналіз поняття «професійна мотивація» та вивчення соціально-психологічних особливостей клієнтів зі статусом ВІЛ і специфіки надання їм соціальних послуг із боку соціального працівника надає можливість обґрунтування критеріїв професійної мотивації майбутніх соціальних працівників до роботи з ВІЛ-позитивними особами.

На основі використання суб'єктивно-діяльнісного підходу як інструмента для характеристики полімотивації професійної діяльності соціального працівника виокремлено чотири основних критерії: емоційно-вольовий, суб'єктивно-особистісний, ціннісно-смысловий та операційний, що адекватно відображені в спеціальних емпіричних індикаторах [4, с. 187].

У межах даного дослідження критерії розвитку та формування професійної мотивації щодо роботи з ВІЛ-позитивними особами розуміються як сукупність ознак, які дозволяють зробити висновок щодо ступеня

відповідності наявних професійних і особистісних якостей майбутнього соціального працівника вимогам соціальної роботи з ВІЛ-позитивними клієнтами та спрогнозувати рівень її ефективності.

Емоційно-вольовий критерій сформованості професійної мотивації майбутніх соціальних працівників щодо роботи з ВІЛ-позитивними особами пов'язаний насамперед із вольовими зусиллями студентів, які спрямовані на досягнення своєї мети, незважаючи на суб'єктивні й об'єктивні труднощі, які відображають ставлення майбутнього соціального працівника до ситуативної взаємодії з ВІЛ-позитивними особами, а також із можливістю контролювати свої емоційні прояви.

Одним із головних показників цього критерію є сукупність набору особистісних якостей майбутнього соціального працівника. З огляду на дослідження М. Кулакової, до таких показників доцільно віднести: цілеспрямованість, наполегливість у досягненні поставленої мети, працьовитість та терпимість у роботі з ВІЛ-позитивними особами; рішучість та ініціативність щодо вибору й застосування інноваційних методів роботи; самокритичність і самостійність у професійній діяльності [11, с. 67–69].

Необхідний рівень професійної мотивації в майбутніх соціальних працівників щодо роботи з ВІЛ-позитивними особами буде досягнутий лише тоді, коли студенти – майбутні фахівці із соціальної роботи будуть володіти спеціальними навичками, такими, як здатність до керування своїм настроєм і емоціями, вміння знімати психічну напругу, професійно володіти мімікою та пантомімікою, володіти різними видами емоційної саморегуляції тощо.

За суб'єктивно-особистісним критерієм розвитку мотивації майбутніх соціальних працівників щодо роботи з ВІЛ-позитивними клієнтами можна судити про особисті, індивідуально-психологічні характеристики особистості, які стимулюватимуть ефективну та раціональну професійну діяльність. Основними показниками цього критерію дослідники називають: наявність та прийняття ціннісних орієнтацій професії соціального працівника як власних; почуття задоволення від вибору професії; поняття соціальної й особистої значущості майбутньої професії [2, с. 11].

Ціннісно-смысловий критерій проявляється через стійку позитивну настанову на обрану професійну діяльність на основі мотиваційно-ціннісних компонентів та ставлення особистості до професійної діяльності, до прояву себе під час професійного процесу. Ціннісно-смысловий критерій

професійної мотивації майбутніх соціальних працівників визначається свідомим позитивним ставленням до обраної професії разом із чітким усвідомленням її змісту, особистісної та соціальної значущості, свідомо сформованими та стійкими настановами на дотримання моральних та етичних норм у роботі із клієнтом.

Отже, показниками ціннісно-смыслового критерію наявного рівня професійної мотивації майбутніх соціальних працівників щодо роботи з ВІЛ-позитивними особами можуть бути: соціальна справедливість, спілкування; соціальна активність; допомога, толерантність та милосердя тощо. Сукупність цінностей майбутнього соціального працівника визначатиме його професійну поведінку, формуватиме готовність та бажання керуватися ними під час надання соціальних послуг ВІЛ-позитивним клієнтам [13, с. 128].

Операційний критерій розвитку професійної мотивації в майбутніх соціальних працівників має спиратися на сутнісний зміст структурних компонентів діяльності, що сформульовані теорією діяльності. Він дає можливість оцінити здатність майбутнього фахівця із соціальної роботи планувати професійну діяльність, його бажання та цікавість до засвоєння спеціальних знань, прагнення до підвищення професійної майстерності, вміння запобігати професійному вигоранню та ін.

Кожний із зазначених критеріїв має свою систему показників, що конкретизують готовність майбутніх соціальних працівників до роботи з ВІЛ-позитивними клієнтами.

Спираючись на рівневий підхід до характеристики мотиваційного складника особистості до виконання певних дій, у даному дослідженні визначено три рівні сформованості професійної мотивації майбутніх соціальних працівників щодо роботи з ВІЛ-позитивними особами: репродуктивний (низький), продуктивний (середній) та креативний (високий). Низький рівень характеризується наявністю в студентів одиничних мотивів щодо роботи з ВІЛ-позитивними особами, серед яких переважають зовнішні. Загальний рівень професійної спрямованості – середній, інколи – низький. Стан задоволення від навчання є достатньо низьким. Спрямованість недиференційована, незадоволення вибором професії, нерозуміння її соціальної значущості, середній і низький рівні здатності до самокеруваності, слабо розвинена емпатія.

Середній рівень характеризується проміжним (між низьким і високим) розташуванням показників за визначеними критеріями: наявність зовнішніх і внутрішніх

мотивів однаковою мірою, стан задоволення навчальною діяльністю – достатній або середній, загальний рівень професійної спрямованості – достатній, достатній рівень знань щодо методів, форм та технологій роботи з ВІЛ-позитивними особами, що дозволяє їм застосовувати їх на практиці, у студентів іноді проявляється бажання та прагнення допомагати клієнтам, що перебувають у стані хвороби.

Для високого рівня розвитку мотивації щодо роботи з ВІЛ-позитивними клієнтами характерні: максимально виражений вид професійної спрямованості, висока задоволеність від навчальної діяльності, схильність до емпатії, перевага внутрішніх мотивів професійної діяльності над зовнішніми, високий рівень знань щодо застосування технологій і методів, які забезпечують ефективність роботи з ВІЛ-позитивними особами, зокрема, знання про інноваційні форми та методи роботи із клієнтами, креативний підхід до виконання професійних завдань.

Отже, обґрунтування критеріїв, показників та рівнів розвитку мотивації майбутніх соціальних працівників щодо роботи з ВІЛ-позитивними особами забезпечує об'єктивність отримання даних щодо актуального рівня зазначеної мотивації та дозволяє управляти її розвитком за умови створення спеціального педагогічного середовища.

Результати інтерпретації й операціоналізації поняття «мотивація майбутніх соціальних працівників щодо роботи з ВІЛ-позитивними клієнтами» закладено в інструментарій дослідження: спеціально розроблену анкету, план бесіди, схему інтерв'ю та протокол педагогічного спостереження.

Зіставлення й узагальнення даних, отриманих у результаті анкетування, з урахуванням даних, отриманих за допомогою інших дослідницьких методів, дозволило встановити рівень вмотивованості студентів ІУ курсу, що навчаються за напрямом підготовки 6.130102 «Соціальна робота» у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили, до надання соціальних послуг клієнтам із позитивним ВІЛ-статусом (таблиця 1).

Аналіз даних анкетування свідчить про те, що більшість студентів перебувають на середньому рівні розвитку мотивації до майбутньої професійної діяльності з надання ВІЛ-сервісних соціальних послуг. Для третини опитаних студентів характерний низький рівень мотивації за суб'єктивно-особистісним, ціннісно-смысловим та операційним критеріями. Підтвердженням цьому є дані, отримані в процесі бесід зі студентами й інтерв'ю з викладачами:

10 студентів із 29 незадоволені вибором професії та мають водночас низький рівень успішності навчання, відсутність бажання та навіть категоричне заперечення професійної взаємодії з ВІЛ-позитивними та хворими на СНІД клієнтами в майбутньому. Для них характерний середній та низький рівні емпатії, неусвідомленість соціальної значущості професії, низький рівень самокерованості у вирішенні поточних і стратегічних завдань.

На середньому рівні розвитку мотивації до роботи з означеною категорією клієнтів перебувають 14 студентів. Вони усвідомлюють необхідність та важливість роботи з надання соціальних послуг ВІЛ-позитивним особам, але робитимуть це суто за умов відсутності іншого вибору та на тимчасових умовах.

Студенти, що за рівнем мотивації перебувають на середньому та низькому рівнях, повинні стати об'єктом особливого педагогічного супроводу з метою забезпечення відповідності рівня їхньої фахової підготовки освітньо-кваліфікаційним вимогам.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, а також форм і методів практичної підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти України показав, що ефективність професіоналізації майбутніх фахівців, зокрема розвиток їхньої мотивації щодо роботи з ВІЛ-позитивними клієнтами, можна забезпечити шляхом упровадження інновацій, які передбачають нові педагогічні технології з використанням тренінгів, інтерактивних методів, інформаційно-комунікаційних технологій із залученням ресурсів спеціальних соціально-медичних установ.

Означене дає підставу для припущення, що сукупність перелічених засобів і розгляд їх як елементів єдиної дидактичної системи можна розглядати як спеціально створене педагогічне середовище, що здатне забезпечити процес формування та розвитку мотивації студентів – майбутніх соціальних працівників до роботи з ВІЛ-позитивними клієнтами.

У межах даного дослідження педагогічні умови розуміються як комплекс об'єктивних

форм, змісту, можливостей, педагогічних прийомів, методів і просторового середовища вищого закладу освіти, які спрямовані на вирішення певних педагогічних завдань та досягнення цілей, формування потреб, які спонукають студента до ефективного засвоєння матеріалу і знань, свідомого ставлення до вибору напрямів здійснення майбутньої професійної діяльності.

Теоретичне обґрунтування таких педагогічних умов з урахуванням актуального та бажаного рівнів розвитку мотивації майбутніх соціальних працівників щодо роботи із клієнтами з ВІЛ-статусом дозволить запроваджувати їх у навчальний процес із метою підвищення якості професійної підготовки студентів.

Відповідне педагогічне середовище має створюватися за трьома основними напрямками, а саме:

- організація поглибленої теоретичної підготовки, яка спрямована на розвиток професійної готовності студента – майбутнього соціального працівника до роботи з ВІЛ-позитивними особами;
- формування в майбутніх фахівців стійкої професійно-орієнтованої мотивації щодо розвитку спеціальних значущих умінь та навичок;
- створення умов професійної підготовки, наближених до практичної праці, за допомогою спеціальних видів практик і волонтерської діяльності.

Завдання першого складника педагогічних умов можуть виконуватися шляхом зміцнення міжпредметних зв'язків, використання викладачами в процесі лекційних занять відповідних навчальних дисциплін новітньої інформації щодо перебігу хвороби, інтенсивності поширення її серед населення конкретної області нашої країни, Європи та світу, а також щодо появи нових медичних препаратів і методик для її лікування.

Ефективним також вбачається активне залучення працівників державних центрів профілактики та боротьби зі СНІДом і представників громадських організацій до читання лекцій, проведення колоквиумів тощо. Організація наукової та навчально-дослід-

Таблиця 1

Мотивація студентів – майбутніх соціальних працівників до роботи з ВІЛ-позитивними клієнтами (%)

Критерії	Рівні	Експериментальна група			Контрольна група		
		Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
Емоційно-вольовий		26,6	58,9	14,5	28,7	57,9	13,4
Суб'єктивно-особистісний		6,7	60	33,3	7,6	59,2	33,2
Ціннісно-смысловий		13,4	59,1	27,5	13,0	61,0	26,0
Операційний		6,9	73,1	20	6,5	73,8	19,7

ної діяльності студентів, що стосується проблем соціальної роботи з особами, хворими на ВІЛ/СНІД, надаватиме змістовного характеру їхній пізнавальній мотивації. Корисним також є написання студентами творчих робіт та їх презентація в процесі вивчення лекційного матеріалу.

Реалізація другої умови – спонукання студентів до формування та набуття дійсно значущих умінь і навичок – може здійснюватися через впровадження в навчальний процес воркшоп-технологій, що здатні забезпечити високий рівень «практичності» підготовки та досягнення максимальної міждисциплінарної інтеграції. Використання воркшопу як форми навчальних занять допоможе студентам засвоювати методики рефлексивного аналізу щодо власних досягнень, а особливо в реалізації подальшого процесу професійного саморозвитку, зокрема розвитку мотивації до роботи зі «складними» категоріями клієнтів.

Створення умов професійної підготовки, наближених до практичної роботи, за допомогою спеціальних видів практик і волонтерської діяльності, що розглядається в даному дослідженні як третій складник педагогічних умов розвитку мотивації студентів до роботи з ВІЛ-позитивними особами, може бути реалізоване шляхом розроблення і впровадження спільних проєктів із ВІЛ-сервісними організаціями різних форм і рівнів.

На формування системи професійної мотивації майбутніх соціальних працівників щодо роботи з ВІЛ-позитивними особами, а отже, подальше формування практичних умінь та навичок, значно впливає їх залучення до таких видів позааудиторної роботи, як участь у культурно-просвітницьких, суспільно корисних заходах, прес-конференціях, конкурсах, праця в громадських об'єднаннях, зокрема у волонтерських загонах.

Впровадження означених педагогічних умов повинно здійснюватися з дотриманням таких вимог:

- забезпечення комплексності, яка характеризується сполученням окремих дисциплін з іншими видами професійної підготовки;
- чітка послідовність і поетапність в оволодінні професійними знаннями, у розвитку умінь та навичок студентів;
- міждисциплінарна інтегрованість, завдяки якій досягатиметься цілісне уявлення майбутніх фахівців про проблематику, основні напрями, форми, методи соціальної роботи з ВІЛ-позитивними клієнтами;
- індивідуальність, тобто врахування особистісних мотивів, переконань, харак-

теристик, можливостей і поглядів майбутніх фахівців соціальної роботи [4, с. 60].

За таких обставин педагогічне забезпечення розвитку мотивації студентів щодо роботи з ВІЛ-клієнтами набуває соціально-го, професійного й особистісного значення.

Означені педагогічні умови, спрямовані на вирішення проблеми розвитку мотивації майбутніх соціальних працівників щодо роботи з ВІЛ-позитивними клієнтами, потребують деталізації в процесі подальшої емпіричної перевірки.

Висновки із проведеного дослідження. Зазначене вище дозволяє зробити такі висновки:

- вирішення проблеми подолання епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні зумовлює посилення уваги до якості підготовки фахівців соціальної сфери, зокрема шляхом підвищення рівня мотивації майбутніх соціальних працівників до надання соціальних послуг ВІЛ-позитивним клієнтам у процесі їх професійної підготовки в закладі вищої освіти;
- підвищення рівня вмотивованості студентів – майбутніх соціальних працівників щодо соціальної роботи з означеною категорією клієнтів можливе за наявності особливого педагогічного середовища, побудованого з урахуванням критеріїв, показників і рівнів розвитку такої мотивації;
- впровадження такого педагогічного середовища може відбуватися за трьома напрямками: суттєве поглиблення теоретичної підготовки, формування в студентів спеціальних значущих ВІЛ-сервісних умінь і навичок, наближення процесу підготовки до умов практичної діяльності за допомогою спеціальних видів практик і волонтерства тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оцінка потенціалу існуючої системи медичної освіти / професійного розвитку (СМЕ/CPD) для фахівців, що працюють у сфері профілактики, діагностики та лікування ВІЛ-інфекції/СНІДу: аналітичний звіт за результатами дослідження / УІСД ім. О. Яременка. К., 2015. 170 с. URL: <http://www.hivreforminaction.org/wp-content/uploads/2015/10/СМЕ-CPD-Ukr1.pdf> (дата звернення: 10.05.2018).
2. Батаршев А. Учебно-профессиональная мотивация молодежи. М.: Академия, 2014. 192 с.
3. ВІЛ-інфекція в Україні: інформаційний бюлетень № 48 / Державна установа «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України»; Державна установа «Інститут епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л.В. Громашевського» Національної академії медичних наук України. Київ, 2017. 39 с. URL: <https://phc.org.ua/uploads/documents/c21991/be9c07b20fd.pdf> (дата звернення: 25.05.2018).

4. Виллонас В. Психологические механизмы мотивации человека. М.: Изд-во МГУ, 1990. 288 с.
5. Вітюк Ю., Головка В., Волосевич І. Звіт про дослідження з ефективності та оптимізації людських ресурсів, які працюють у галузі ВІЛ/СНІДу. К., 2013. URL: <http://ucdc.gov.ua/uk/>.
6. Гардеева Т. Психология мотивации достижения. М., 2006. 210 с.
7. Загальнодержавна цільова соціальна програма протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 рр., затверджено Законом України від 20 жовтня 2014 р. № 1708–VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1708-18> (дата звернення: 25.05.2018).
8. Кальченко А. Оцінка рівнів стигматизації та дискримінації ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД серед працівників лікувально-профілактичних установ України. Зб. наук. пр. НМАПО імені П.Л. Шупика. 2013. Вип. 22 (4). С. 129–135.
9. Капська А. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка. Серія «Педагогічні науки». 2010. № 15. С. 12–16.
10. Карпенко О. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти: дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». К., 2008. 546 с.
11. Кулакова М. Формування готовності до професійної діяльності в майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2006. 465 с.
12. Методичні вимоги до надання соціальних послуг для ВІЛ-позитивних осіб в рамках консолідованої програми з ВІЛ і туберкульозу на 2015–2017 рр., за підтримки Глобального фонду для боротьби / ВБО «Всеукраїнська мережа ЛЖВ». К., 2014. 14 с. URL: <http://network.org.ua/wp-content/uploads/2017/03/>.
13. Михайличенко В., Полянська В. Роль мотивації навчально-пізнавальної діяльності у формуванні професійної спрямованості студентів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / Класичн. приват. ун-т. Запоріжжя, 2011. Вип. 17 (70). С. 320–327.
14. Оптимізація міжсекторальної співпраці сімейних лікарів та соціальних працівників у процесі надання соціально-медичних послуг групам підвищеного ризику інфікування ВІЛ, туберкульозом, вірусними гепатитами та людям, які живуть з ВІЛ / Національна медична академія післядипломної освіти імені П.Л. Шупика; Міжнародний благодійний фонд «Альянс громадського здоров'я». Київ, 2017. 40 с. URL: http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/ilovepdf_merged.pdf (дата звернення: 10.05.2018).
15. Соціально-педагогічна та соціальна робота з різними категоріями клієнтів: навч.-метод. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / Н. Краснова, Л. Харченко, В. Пігіда, Я. Юрків. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 408 с.